Anotace

ČECHUROVÁ, Jana – RANDÁK, Jan a kol.: *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze 2015, 756 s. Ediční řada České dějiny, sv. 8. ISBN 978-80-7422-309-9 a 978-80-7308-556-8.

Předložená objemná publikace vznikla v rámci projektu Fondu rozvoje vysokých škol „Inovace předmětu Základní problémy studia 19. a 20. století“ souběžně s obdobně koncipovanou knihou, jež se obrací pro změnu do periody raného novověku (ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ, Marie – CERMAN, Ivo a kol.: *Základní problémy studia raného novověku*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2013, 801 s.). Vzhledem k tomu, že se nejednalo o ediční projekt (!), mohly vyjít obě knihy jen díky následné podpoře Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Na vzniku anotované knihy se podílelo celkem 27 autorů a autorek různých profesí – historiků, pedagogů, muzejních pracovníků a archivářů. Početnost autorského kolektivu i postupný, nikoli přímočarý zrod publikace, s jejímž vydáním vlastně původní projekt nepočítal, kladly značné nároky na redakční sjednocení textu knihy, jimž patrně ani nešlo zcela dostát. Vedle poměrně hluboce teoreticky a metodologicky zakotvených kapitol nalezneme i kapitoly spíše popisné, z nichž některé obtížněji utvářejí vlastní vnitřní strukturu a komplikovaněji navazují na obsah jiných kapitol. Je nutno ovšem říci, že variabilita zpracování textů vyplývá již ze samotné četnosti témat, jimiž se publikace zabývá.

Kniha se člení do tří základních částí, které spolu ovšem v některých místech výrazně komunikují, a to nejen díky přímému autorskému propojení, ale rovněž díky dobře promyšlené základní struktuře. První část publikace vymezuje hlavní přístupy ke studiu dějin 19. a 20. století, zaznamenává současný stav výzkumu a všímá si nejdůležitějších badatelských institucí. V navazující části nalezneme kapitoly o pramenech a metodách výzkumu a konečně v poslední, třetí části knihy se čtenáři dostane analýzy některých pojmů a historických fenoménů. To představuje zajisté nosné schéma.

Velmi užitečné budou pro uživatele kapitoly v první části knihy, shrnující výsledky historiografie zaměřené na 19. a 20. století.

Jejich autoři registrují také podněty, jichž se dostávalo historikům ze studia české literatury, z filozofie či z jiných vědeckých oborů. Autoři si všímají nejen jednotlivých osobností české historiografie, ale zaznamenávají i její institucionální vývoj. Cennou devízu znamená kapitola Magdaleny Pokorné, v níž nalezneme přehled institucí neuniverzitního typu. Nadmíru oprávněné se zdá také zařazení kapitoly Vítězslava Sommera, analyzující „mnohovrstevnaté" uplatnění marxismu a marxismem inspirovaného myšlení v historiografii. Zvláště je třeba ocenit kromě toho kapitoly Milana Hlavačky, Milana Řepy a Christianne Brennerové, kteří shrnují výsledky mezinárodního výzkumu českých a československých dějin 19. a 20. století. Problémy výuky moderních a soudobých dějin shrnuje suverénním způsobem Zdeněk Beneš.

Druhá část knihy přináší především pramenoznalecké informace. Po metodologicky originálně pojaté kapitole o úředních pramenech k dějinám 19. a 20. století autorů Luboše Velka a Jana Kahudy se dostalo pozornosti z fondů neúřední provenience osobním fondům a dále dvěma typům dokumentů, které jsou s nimi (ale nejen s nimi) spojeny – korespondenci a memoárům. Stranou naopak zůstaly jiné významné a tradiční prameny soukromého původu, jakými jsou například archivy spolků, politických stran či podnikové archivy. V knize se na druhé straně objevuje kapitola Jana Randáka, která inspirativním způsobem upozornila na prameny vznikající v „lidovém" prostředí, zejména na lidové kroniky. Ocenit lze také kapitoly o tisku, karikatuře a filmu jako historických pramenech, čtenáře však napadne, proč zde není obdobná kapitola například o historické fotografii. Ve druhé části knihy nalezneme ještě přínosné kapitoly o edicích jako instrumentech pro poznání moderních dějin (Jan Rychlík) a konečně texty o problematice orální historie (Miroslav Vaněk a Pavel Mücke).

Otázka limitů výběru témat vyvstává také ve třetí části recenzované publikace, nazvané „Pojmy, procesy a fenomény". Vyskytují se v ní kapitoly věnované problémům tradičním, jako je například industrializace, byrokracie či nacionalismus, ale nechybějí ani pasáže shrnující výzkum fenoménů a postupů relativně nových či v našich podmínkách ještě ne zcela zdomácnělých. Jde především o kapitoly, které se zaměřují novátorsky na téma míst paměti a paměťových studií (Milan Hlavačka a Miroslav Michela), genderovou historii (Denisa Nečasová) či politické kultury (Karel Šima). V třetí části knihy nalezneme řadu dalších vyzrálých textů z pera osvědčených historiků, například o sociální otázce (Jakub Rákosník), k teorii elit (Jana Čechurová), k fenoménu moderních válek (Ivan Šedivý) či o proměnách demografické struktury (Eduard Maur). Poctivě se pokusil vypořádat s nelehkým problémem dnes nejednou zpochybňované teorie totalitarismu Jaroslav Šebek.

Anotovaná kniha se hned po svém vydání stala vyhledávanou příručkou především pro vysokoškolské studenty dějepisu, bude však k užitku také dalším zájemcům o soudobé dějiny. Jistě se dočká zevrubného posouzení od zástupců oborů, jichž se dotýká, stejně jako se to stalo jejímu „dvojčeti", zmíněnému v úvodu anotace (srv. alespoň kritickou recenzi Jakuba Mirky v *Archivním časopise*, roč. 65, č. 1, 2015, s. 105–111). Anotovaná kniha obsahuje jmenný rejstřík, anglicky psané resumé a informace o autorech. Přehledy použité literatury jsou zařazeny za každou kapitolou, v knize ovšem postrádám citace s odkazy, což může představovat jistý problém v pasážích na použité literatuře poněkud závislejších. V předpokládaném novém vydání, jehož se kniha

zajisté vbrzku dočká, se otevírá šance zpřesnit její strukturu, doplnit ji o některá nová témata, o výklad některých pojmů (včetně pojmů z názvu práce – „moderní dějiny“ a „soudobé dějiny“) či o jejich korekci (namátkou bych uvedl bludné použití pojmu „institucionální fondy“ na straně 274, které nemá oporu v současném oboru archivnictví).

Jiří Křesťan

DRISCOLL, Catherine: *The Australian Country Girl: History, Image, Experience.* Farnham, Ashgate Publishing Ltd. 2014, 212 stran, ISBN 978-1-4094-4688-0 a 978-1-4724-0109-0 (e-publikace).

Již na počátku knihy se autorka přiznává, že se k tématu vlastně dostala zcela logicky; sama je australskou venkovskou dívkou, která se rozhodla zkoumat tuto problematiku za pomoci vědeckých metod blízkých mimo jiné i kulturní antropologii a etnografii, i když ani k jedné disciplíně se úplně nehlásí. Sama označuje metodu, kterou využívala, za interdisciplinární empirismus a přiznává se k inspiraci kulturálními dějinami, urbánními dějinami, *gender studies* a dějinami venkova. V úvodu zmiňuje všechny další přístupy i historiky, kteří její bádání ovlivnili. Je přitom nucena vyrovnat se s takzvaným mýtem buše (*bush-myth*), který romanticky nahlíží na domnělou čistotu venkovské společnosti v porovnání se zkaženou společností městskou a jímž je ovlivněn (idealizován) i obraz venkovské dívky.

První velkou otázkou při definování „australské venkovské dívky“ je pro autorku pojem modernity, kde souhlasí s Raymondem Williamsem, že modernita ve venkovském prostředí je vždy spojena s jakousi ztrátou hodnot. Nahlíží, jak rurální idylu a obraz venkovské dívky (i pro ni) definovala populární média – televize, kino a rozhlas (narativ začíná v roce 1973). Zabývá se též fenoménem *agriculture show,* kde se snoubilo předvádění dobytka a výpěstků s formováním obrazu idealizovaného venkova a také dívek, v tomto případě skrze pořádání jakýchsi voleb „miss venkova“ (jejich titul byl *Miss Showgirl*) nebo podobných přehlídek. Volba takové reprezentantky na oslavě úrody měla samozřejmě tradici, která sahá hlouběji než do 60. let dvacátého století (respektive do roku 1962 k první volbě *Miss Showgirl* v Melbourne); museli bychom se vrátit minimálně do roku 1910, odkdy se datují akce občas označované jako „rodinná zábava“. Podle autorky tyto přehlídky reprezentují tenze mezi modernitou a tradicí. Vedle podobných přehlídek, jimž věnuje poměrně dost místa, byl dalším prostorem socializace venkovské dívky *Pony Club*, sdružující zájemkyně o jízdu na koni.

Druhá část publikace zasazuje celý koncept venkovské dívky do širšího kulturního i historického kontextu, a je tak pro čtenáře mnohem zajímavější. Zde se Catherine Driscollová zabývá obrazem venkovské dívky jako „aboriginky“ nebo „divokého koloniálního děvčete“. Asi nejzajímavější je zde popis integrace obrazu venkovské dívky do celkového panoramatu australské krajiny, v umění obvykle idealizované podobně jako v evropských „pastorálních“ krajinomalbách. Kromě beletrie zde autorka čerpá též z výtvarného umění a filmových zpracování; zejména ve třetí kapitole se věnuje hledání „konstrukce venkovské dívky“ ve filmech, a hlavně televizních seriálech (*soap operas*), odehrávajících se ve venkovských městečkách (v české televizi se vysílal jeden z těch novějších, *McLeodovy dcery*, natáčený v letech 2001–2008). Autorka dochází k závěru, že konstrukty

z různých médií se vůbec nepopírají. Nezapomíná ani na fakt, že obraz venkova by nebyl úplný, kdyby nebyl neustále konfrontován s městem a městskou kulturou.

K metodologickým inspiracím knihy patří jistě i Pierre Bourdieu a jeho teorie kulturního kapitálu, k němuž se autorka hrdě hlásí. V tomto případě využívá několika konkrétních příkladů, které by bylo lépe vysvětlit, neboť samy o sobě působí příliš ilustrativně. Je dobře, že v závěru pracuje i s výsledky demografických výzkumů, aby přiblížila konstrukt australské venkovské dívky také z tohoto úhlu pohledu. Na zajímavosti celé knize nicméně dodává především osobní „zúčastněnost" autorky, která se nepřestala nikdy považovat za venkovskou dívku. Její vhled díky tomu obsahuje prvky (jakkoli zdánlivě nedůležité), které by nezaujatý pozorovatel zvnějšku asi jen obtížně identifikoval.

Dalibor Vácha

Historia scholastica: Mezinárodní časopis pro dějiny výchovy a vzdělávání, roč. 1, č. 1 (2015). Praha, Národní pedagogické muzeum – Knihovna J. A. Komenského, 138 stran, ISSN 1804-4913.

Tématem prvního (německojazyčného) čísla časopisu *Historia scholastica*, který nyní vychází dvakrát ročně (předcházely mu dva sborníky stejného názvu), jsou dějiny školství a pedagogiky v meziválečné, válečné a bezprostředně poválečné Evropě 20. století. Autoři příspěvků, pedagogičtí odborníci z několika evropských univerzit, se soustředí na výchovné názory a postupy, výchovně-vzdělávací systémy a školskou politiku nacistických, fašistických a komunistických režimů – sledují jejich vývoj v daném období v Německu, Itálii, Španělsku, Slovinsku a Sovětském svazu. Upozorňují na zárodky totalitního myšlení v akademických pedagogických diskurzech předválečné doby, jež vycházely z myšlenek reformní pedagogiky a zaštiťovaly se ušlechtilými ideály, jakými byly snahy o modernizaci života, o ozdravění údajně zkažené společnosti, o vytvoření „nového světa" a „nového člověka". Sledují, jak tyto ideje pronikaly z vědeckého prostředí do politiky, až nakonec daly vzniknout zvráceným edukativním konceptům a nebezpečným výchovně-vzdělávacím systémům s normami, jež se vymykaly všem dosud v evropském prostředí obecně uznávaným kulturně-společenským pravidlům.

Pedagogické diskurzy o genetice a eugenice, jež od 20. do poloviny 40. let minulého století nacházely široký prostor v německých a německojazyčných švýcarských pedagogických časopisech, sleduje Andreas Hoffmann-Ocon (Curych). Jörg-Werner Link (Postupim) pojednává o způsobech, jakými pronikala ideologizace a indoktrinace do německého nacionálněsocialistického základního školství (obecných škol), kde se metody reformní pedagogiky se svou diverzitou výchovných přístupů střetávaly s novým požadavkem ideologické jednoty, jehož cílem bylo vychovat oddané příslušníky „Vůdcova národa".

Eva Matthesová (Augšpurk) naopak představuje antitotalitní německé edukativní koncepty v díle Theodora Litta, jedné z nejvýznamnějších osobností duchovědné pedagogiky, jenž si udržel odstup od oficiální státní výchovné doktríny jak v čase tvrdého nacistického, tak později komunistického ideologického nátlaku. Autorka poukazuje na Littovy protitotalitní postoje v jeho publikacích a přednáškách v období Výmarské republiky, třetí říše, v letech 1945–1947 v Sovětské okupační zóně Německa a nakonec ve Spolkové republice.

Duchovědně orientovanou pedagogikou se zabývá i příspěvek Edvarda Protnera (Maribor), který ji sleduje ve slovinském prostředí a na některých aspektech díla Karla Ozvalda, profesora pedagogiky působícího do roku 1945 na lublaňské univerzitě, upozorňuje na možný ambivalentní způsob jejího uchopení, jenž osciluje mezi humanitními a totalitními idejemi.

Přispět k vybudování „nového" Španělska toužila masová ženská organizace Sección Femenina, která navázala styky s Hitlerovou mládeží a dalšími národními mládežnickými organizacemi hlásícími se k totalitním ideologiím. Toni Morant i Ariño (Valencie) si všímá jejich spolupráce, jež vyústila do založení Evropského svazu mládeže ve Vídni roku 1942, který měl pomoci organizovat výchovu a vzdělávání mladých lidí v evropských zemích po předpokládaném nacistickém vítězství. Autor mimo jiné připomíná, že v rámci německé delegace se zakládajícího sjezdu účastnili i zástupci protektorátního Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě.

Klíčové osobnosti italského neoidealismu a reformní školské politiky mussoliniovské Itálie – Giovanniho Gentileho, Benedetta Croceho a Giuseppa Lombarda Radiceho – představuje z této stránky Simonetta Polenghiová (Milán). Ve svém příspěvku dále sleduje stupňující se kontrolu italského fašistického režimu nad vzdělávacím systémem včetně cenzury učebnic a dalších pedagogických publikací, aby se tak mohly stát spolehlivým nástrojem k uskutečnění ideologických cílů masové výchovy.

Pohled na italskou pedagogiku přináší i Ehrenhard Skiera (Flensburg), jenž srovnává metodiku Marie Montessoriové, ve 20. a počátečních 30. letech minulého století chráněnkyni Mussoliniho, s výchovnými postupy významného školského reformátora sovětského porevolučního režimu Pavla Petroviče Blonského. Za oběma pedagogickými koncepcemi s jejich myšlenkami výchovy „nového člověka", ať již se zaštiťují slovy o Božím vedení při výchově (Montessoriová), či ideály beztřídní společnosti (Blonskij), se podle autora skrývají autoritářské požadavky, jež vedou – nenápadně a pozvolna, prostřednictvím své „apelativní misionářské rétoriky", využívající líbivých formulací o svobodném rozvoji jedince – k naprogramování vychovávaného člověka k absolutní kázni a disciplíně. Skiera pečlivě analyzuje oba koncepty a poukazuje na jejich dualistický charakter, na to, s jakou samolibou jasnozřivostí rozlišují „dobro" a „špatnost", i na diktátorský způsob, jakým se v dítěti snaží zakódovat kýžený „instinkt poslušnosti".

Historia scholastica svým prvním loňským číslem, vydaným k sedmdesátiletému výročí konce druhé světové války, připomněla, kam až mohou společnost dovést snahy o politizaci výchovy, nebezpečné fantazijní představy o možnosti definitivního vyřešení výchovných dilemat, autoritářské pojetí vzdělání. Příspěvky sledují tuto problematiku z různých pohledů, které vždy nemusí (jako v případě názoru na pedagogiku Marie Montessoriové) najít své přesvědčené zastánce.

Dagmar Petišková

JEDLIČKOVÁ, Blanka: *Ženy na rozcestí: Divadlo a ženy okolo něj 1939–1945*. Praha, Academia 2015, 317 s., ISBN 978-80-200-2459-6; 2., doplněné vydání 2016, 248 s., ISBN 978-80-200-2636-1.

České bádání na poli *gender studies* vloni rozšířila knižní prvotina Blanky Jedličkové. Publikace je výsledkem autorčina dlouholetého zájmu o dějiny českých žen v první

polovině 20. století, s důrazem na období druhé světové války a protektorátu. Její výzkum vyústil nejprve v diplomové práci *Ženy na rozcestí: Komparace ženských osobností okolo divadla 1939–1945*, obhájené roku 2013 v Ústavu historických věd Filozofické fakulty Univerzity Pardubice, která posloužila jako základ pro předloženou knihu.

Hlavním záměrem autorky bylo vybrat několik životních osudů žen za protektorátu a za pomoci komparativní metody sledovat jejich jednání a postavení ve vztahu k tehdejšímu státnímu zřízení a jeho době. Na základě zvolených případových studií zamýšlela porovnat přístupy žen jedné generace, které pocházely z různých společenských kruhů a ocitly se v kritické situaci, kdy se musely rozhodovat s rizikem existenčního ohrožení. Jako pomyslné pojítko zvolila autorka divadelní prostředí, s nímž byly vybrané ženy profesně spjaty. Ve své práci se mohla opřít o bohatou pramennou základnu. Stěžejní význam pro ni měly fondy uložené v Archivu bezpečnostních složek, Národním archivu v Praze, Státním oblastním archivu Praha, Archivu hlavního města Prahy a v neposlední řadě osobní pozůstalostní fondy Literárního archivu Památníku národního písemnictví. Jelikož ženský element v protektorátní společnosti se prozatím nestal v české historiografii předmětem soustředěnější pozornosti, vycházela autorka především jednak z publikací zaměřených na ženské dějiny v obecném horizontu, jednak z dosavadních prací orientovaných na českou protektorátní a válečnou realitu, a samozřejmě také z textů věnovaných prvorepublikové a protektorátní umělecké scéně.

Na počátku 20. století, a zejména za druhé světové války se postavení žen v českých zemích výrazně proměnilo. Během válečných let se mnohem více angažovaly mimo rodinu, působily například jako lékařky či ošetřovatelky, ale pronikly rovněž do armády. V rámci národního hospodářství i válečného úsilí se staly důležitou pracovní silou a svoji pozici si pak udržely také v následujících letech. V protektorátní společnosti autorka rozlišuje tří základní postoje vůči okupační realitě, jichž se držely i ženy, totiž kolaboraci, odboj či většinovou snahu přežít bez výrazného osobního nasazení v jednom či druhém směru. Tyto tři přístupy lze vysledovat také na vzorku sedmi příběhů, které tvoří hlavní osu anotované práce. Zatímco malířka Milada Marešová a choreografka a tanečnice Nina Jirsíková se svými uměleckými činy a prostředky stavěly proti nacistickému režimu zcela vědomě, herečce Janě Šedové-Popperové pomáhalo divadlo přečkat těžké dny koncentračního tábora. Herečka Anna Sedláčková účinkovala spolu se svou dcerou Marcellou ve vlastním divadle i přes dohled fašistického tisku. Další herečka Anna Letenská naopak patřila k lidem, jimž se staly osudnými kontakty s osobami zapojenými do odbojové činnosti, a navzdory vlastní neangažovanosti skončila na popravišti. K těm, kteří spolupracovali s německými úřady zcela vědomě, patřila poslední protagonistka knihy, herečka a spisovatelka Zdena Kavková-Innemannová. I přes velmi poutavé životní osudy nezůstávají odvyprávěné příběhy pouze biografickými črtami. Jejich přínos spočívá především v možnosti sledovat vliv sociálního zázemí, jež tyto ženy formovalo a pomáhalo utvářet jejich hodnotový svět, a také roli uměleckého prostředí, v němž se pohybovaly a které dokázaly odlišnými způsoby využít ke svému jednání.

Blanka Jedličková projevila navzdory citlivosti tématu velmi profesionální přístup a s nadhledem dokázala vyzdvihnout zásadní události v životě těchto žen, které je ovlivnily a mohly se podílet na jejich

pozdějších reakcích v kritické situaci. Uvedená práce, stojící na pomezí sociálních a kulturních dějin, *gender studies*, rovněž ale zasahující do dějin politických, představuje ojedinělý, o to však přínosnější počin na poli české historiografie, jenž otevírá možnosti dalšího výzkumu této dosud málo probádané oblasti.

Monika Vitovská Slezáková

OLEXÁK, Peter – SAFANOVIČOVÁ, Anna (ed.): *Antológia časopiseckých a novinových článkov Andreja Hlinku.* Martin, Matica slovenská 2013, 265 s., ISBN 978-80-8128-087-0;
LETZ, Róbert (ed.): *Andrej Hlinka vo svetle dokumentov.* Bratislava, Post Scriptum 2014, 360 s., ISBN 978-80-89567-36-2.

S ročním odstupem vyšly na Slovensku dvě zajímavé edice dokumentů, jež přinášejí články, studie a úvahy z pera jedné z nejvýznamnějších osobností slovenských dějin 20. století, katolického kněze, politika a poslance Národního shromáždění, organizátora, překladatele, novináře a publicisty, papežského komořího a apoštolského protonotáře, monsignora a národního buditele a v neposlední řadě signatáře Martinské deklarace ze dne 30. října 1918 Andreje Hlinky (1864–1938). Jeho život je hluboce spjat s dějinami Slovenska v první polovině 20. století, a také s celou existencí první Československé republiky. Sympatie české veřejnosti si bezpochyby získal v roce 1906, kdy byl v rámci tuhé uherské perzekuce odsouzen k dlouholetému vězení. Po roce 1918 ztělesňoval Hlinka Slovenskou lidovou stranu i slovenské úsilí o dosažení autonomie. Jeho osobnost dosud budí na Slovensku zájem historiků, teologů a odborné veřejnosti, čehož dokladem jsou četné vědecké studie, konference a zprávy v médiích (některé tyto publikace byly v *Soudobých dějinách* již recenzovány).

Dvě anotované edice prezentují relevantní soubor Hlinkových článků s politickým, hospodářským, náboženským, kulturním či literárním zaměřením, které byly zveřejněny na Slovensku i v zahraničí. Jejich prostřednictvím autenticky promlouvá vnímavý, emotivní a zbožný autor, jehož čtenáři dosud znali asi spíše jako objekt psaní historiků či publicistů. Edice Petra Olexáka a Anny Safanovičové představuje soubor 63 článků z let 1893–1938, Letzova edice zahrnuje 59 textů z let 1894–1938. Obě jsou koncipovány chronologicky a nechybí v nich jmenný rejstřík. Cenným obohacením edice Róberta Letze je nejen bohatá obrazová příloha, ale také podrobný poznámkový aparát a rozsáhlý komentář k Hlinkovým původním textům. Reprezentativní výběr editorů v obou svazcích bezpochyby ušetří nejen českému čtenáři čas ve slovenských archivech či pátrání po Hlinkových článcích roztroušených v mnohých dobových novinách a časopisech (například v *Katolíckych novinách*, *Slováku*, *Tatranském Orlu* či *Ľudových novinách*.

Obě předkládané edice mohou být výzvou pro českou historickou obec k diskusi o osobnosti Andreje Hlinky, jeho místu v československých dějinách a první Československé republice, ale také o jeho osobních, vědeckých či politických kvalitách, které česká historiografie dosud víceméně přehlížela. Současně mohou podnítit hlubší reflexi slovenské společnosti tehdejší doby, přání jejíž katolické většiny Hlinka zřetelně artikuloval. Případně se mohou stát inspirací pro přehodnocení některých negativních stanovisek českých historiků, která byla do diskuse vnesena již Hlinkovými současníky, zejména Tomášem Garriguem Masarykem a Edvardem Benešem, a v našem

prostředí bohužel zdomácněly. Shromážděné texty lze rovněž číst jako polemiku s vnímáním Andreje Hlinky jako zatvrzelého, neochotného, radikálního, emotivního a neústupného nacionalistického politika, který během první Československé republiky dospěl k přesvědčení, že slovenské manželství nejen s Maďary, ale rovněž s Čechy se nevydařilo. Kritické edice Hlinkových textů tak představují především zrcadlo nastavené nám samým.

Marek Šmíd

SCHAEFFER, Ute: *Ukraine: Reportagen aus einem Land im Aufbruch*. Bonn, Bundeszentrale für politische Bildung 2015, 156 s., ISBN 978-3-8389-0589-1.

Na předposledním frankfurtském knižním veletrhu vystavovalo Spolkové ústředí pro politické vzdělávání na svém stánku mezi nejúspěšnějšími tituly roku 2015 i knihu reportáží z Ukrajiny, „země v přerodu“, německé novinářky Ute Schaefferové. V úvodu autorka předesílá, že materiál pro knihu sbírala během posledních patnácti let při svých pracovních i soukromých návštěvách ukrajinských oblastí od Zakarpatí po Donbas. Snaží se o komplexní pohled, chce vyprávět, jaké dějinné události k současné situaci v této zemi vedly anebo k ní přispěly.

Publikace je rozdělena do sedmi kapitol a vybavena poměrně rozsáhlým poznámkovým aparátem odkazujícím k novinářským článkům, historickým publikacím, statistickým údajům i rozhovorům na YouTube. Schaefferová volí čtenářsky přitažlivý postup – střídá popis a analýzu politických událostí posledních let s rozhovory s jejich aktéry (prezidentem Viktorem Juščenkem, aktivisty Majdanu) i s těmi, kteří zvratům ve své zemi přihlížejí a po svém se k nim, více či méně aktivně, stavějí.

Autorka představuje současnou ukrajinskou situaci jako důsledek i pokračování tragických dějinných událostí, jež jsou takřka trvalým ukrajinským osudem. Kromě ruských a později sovětských represí přiznává značný podíl také dřívějšímu Německu. Všímá si vůbec dějinných úseků, kdy měla ukrajinská historie spojitost s německou. Významné německé stopy jsou zřetelné v bývalých oblastních metropolích habsburské říše, v bukovinských Černovicích a haličském Lvově. Těsné spojení mezi Německem a Ukrajinou nachází Schaefferová v díle spisovatele, lvovského válečného reportéra z první světové války a autora cestopisných reportáží Josepha Rotha, jenž v polovině 20. let minulého století pravidelně přispíval do *Frankfurter Zeitung*.

Početná německá menšina, jejíž předci přicházeli do oblasti tehdejších Uher již ve středověku, žila na Podkarpatské Rusi ještě před druhou světovou válkou. Naprostá většina jejích příslušníků byla odsunuta, přesto autorka při své první návštěvě Ukrajiny v 90. letech zaznamenávala v Užhorodu, Mukačevu a jejich okolí přítomnost svých krajanů, jichž zde tehdy žilo několik tisíc. „Karpatští Němci mě hostili višňovými vaflemi a německým jablečným koláčem na zahradě, kterou si sami obdělávali. Většina z nich se později vystěhovala do Německa – kdo mohl, zemi opustil,“ dodává k tomu (s. 8).

Autorka se často vrací k historické odpovědnosti Německa, připomíná útisk Ukrajinců v letech 1941 až 1943–1944, kdy Říšský komisariát Ukrajina sloužil říši jako hlavní dodavatel obilí i munice, šest a půl milionu zdejších válečných obětí, vyvraždění ukrajinských Židů, nasazení více než dvou milionů obyvatel na nucené práce do Německa, celé zpustošené oblasti jako

následek nacistické taktiky spálené země, zničená města, jako například Charkov, přes která se v průběhu války několikrát přehnala jak německá, tak sovětská vojska. V souvislosti se současným konfliktem na východě země upozorňuje autorka na značné regionální odlišnosti, vyplývající z rozdílných dějinných zkušeností a vazeb jednotlivých oblastí, a na silnou sebeidentifikaci Ukrajinců se svým regionem. „Pro lidi na západě Ukrajiny je Kyjev daleko – a Evropa blízko. Města na východě to vidí jinak: také zde se zdá být 700 kilometrů vzdálený Kyjev daleko – ale tady je sousedem Rusko." (s. 30)

V podkapitole „Pohled do ukrajinských dějin" se autorka v pasáži týkající se předsovětského období soustředí na restrikce carského Ruska vůči ukrajinskému obyvatelstvu a jeho jazyku, upozorňuje i na historicky odlišný vývoj západních oblastí dnešní Ukrajiny oproti východu země. Píše-li však v souvislosti s „opožděným národním obrozením" v 19. století o chybějícím společném historickém dědictví, na které by mohl nový ukrajinský stát v roce 1991 navázat, stálo by za to alespoň několika slovy připomenout dávnější minulost, především dobu, kdy byla většina země vlivnou součástí polsko-litevského soustátí a kdy se o formování ukrajinského národa dá zcela jistě hovořit.

Obrovské ekonomické potíže Ukrajiny, které přetrvávají i čtvrt století po rozpadu sovětského impéria, jsou kromě všudypřítomné korupce a neefektivní byrokracie i důsledkem „příliš náhlé samostatnosti", na kterou nebyla ekonomika země připravena. Autorka v této souvislosti píše o „chytřejších" Češích a Slovácích, kteří si nechali na rozdělení československého státního majetku a finančního systému více času a provedli ho s větším rozmyslem.

Současné hlavní politické aktéry autorka výstižně charakterizuje i pojmenovává. Pragmatický a flexibilní „čokoládový král v prezidentském úřadě" Petro Porošenko se v minulosti pohyboval v různých politických stranách a uskupeních, nyní si pěstuje image patriarchálního otce vlasti a patriota, jehož nejvíce zaměstnává obrana proti ruskému nepříteli, boj s místní korupcí i integrace země do Evropy a jenž pateticky srovnává ukrajinskou revoluci z let 2013–2014 s americkou válkou za nezávislost; obávanými protihráči jeho reformní politiky jsou členové radikálních politických organizací a stran Pravého sektoru. Julija Tymošenková, tvrdá a ctižádostivá „diva oranžové revoluce", zatím v závětří pracuje na svém návratu na politickou scénu, zatímco nesourodý „tříhlavý drak" ukrajinské politiky Arsenij Jaceňuk, Vitalij Kličko a Oleh Ťahnybok brzy ztratil, když opadlo počáteční revoluční nadšení, většinovou podporu obyvatel.

Čtenářsky nejpřitažlivější jsou v knize příběhy a výpovědi lidí, kteří sice nejsou hlavními činiteli probíhajících reforem, zaujímají k nim však postoj. Tak například z průmyslového Záporoží, bývalého centra sovětské „dělnické aristokracie", zazní dva rozdílné hlasy: zatímco mladý otec rodiny se nechce politicky angažovat a za jeho sympatiemi k Rusku jsou hlavně ekonomické důvody (na stavbě v Nižním Novgorodu si vydělával čtyřikrát až pětkrát více než na Ukrajině), více než sedmdesátiletá společensky i politicky aktivní důchodkyně, naladěná proukrajinsky, pozitivně vnímá etnický a jazykový posun, k němuž ve městě s významným podílem ruského obyvatelstva za poslední čtvrtstoletí došlo: „Mnozí se za tu dobu naučili ukrajinsky. Vzrostla národní hrdost." (s. 18) Svůj dlouhý životní příběh novinářce odkrývá v malém dvoupokojovém bytě v městečku Stryj bývalá ošetřovatelka Larysa, která je „tělem i duší" pro Majdan, a ve foyeru kyjevské Ukrajinské

národní opery Tarase Ševčenka se setkáme s bývalou primabalerínou, která ve své někdejší domovské scéně nyní uklízí, aby si přilepšila k mizivému důchodu.
Poslední kapitola knihy „Nová politika sousedství s Ukrajinou" v první části popisuje různé fáze ruské „hybridní války" proti Ukrajině včetně snahy o etnickou destabilizaci. Poté se Schaefferová věnuje současné západoevropské, a především německé politice ve vztahu k Ukrajině, která se začíná intenzivněji, než tomu bylo dříve, touto zemí zabývat. Autorka si na otázku, zda se na Ukrajině skutečně zrodí demokracie, odpovídá, že důležité předpoklady pro ni tu jsou: sílící občanská společnost, reformám nakloněná většina parlamentu, zvýšený zájem i podpora napříč Evropou. Další nutné kroky, jakými je vytvoření právního státu, zabezpečení základních sociálních jistot a provedení hospodářských reforem, Ukrajinu ještě čekají.

Dagmar Petišková

STEHLÍK, Michal: *Slovensko: Země probuzená, 1918–1938*. Praha, Academia 2015, 193 s., ISBN 978-80-200-2405-3.

Monografie známého českého historika pojednává o dějinách Slovenska v období první Československé republiky, s důrazem na jeho politické, hospodářské, sociální, kulturní a náboženské proměny. Autor sleduje významné aspekty slovenské společnosti v meziválečném období a přibližuje její dramatické a dynamické změny, zvraty, události i osobnosti, jež v tomto dvacetiletí utvářely její podobu i udávaly směr jejího budoucího vývoje. Stehlíkova kniha je výsledkem autorova dlouholetého profesního zájmu o Slovensko a do značné míry volným pokračováním jeho publikace *Češi a Slováci 1882–1914: Nezřetelnost společné cesty* (Praha, Togga 2009, 170 s.).

Anotovaná kniha je rozdělena do třinácti kapitol včetně úvodu a závěru, které doplňuje obrazová příloha, soupis literatury a jmenný rejstřík. Největší pozornost (tři kapitoly) autor věnuje slovenskému politickému životu, o národnostní otázce pojednává ve dvou kapitolách a po jedné samostatné kapitole vyhradil dalším aspektům slovenského dění. Jádro práce představují rozsáhlejší kapitoly třetí a čtvrtá, které zabírají téměř třetinu publikace a chronologicky líčí politický vývoj Slovenska v rámci meziválečné Československé republiky. Soustředí se přitom na určující politické mezníky, státoprávní poměry, politické stranictví a volební systém, vztah Čechů a Slováků a autonomistické snahy slovenského tábora. Značný prostor náleží medailonům významných osobností slovenského politického života.

Autor vychází především ze slovenské literatury, kterou doplňuje nepočetnou českou produkcí. Jeho ambicí však není předložit novou syntézu slovenských dějin, ale bilancovat současný stav poznání a zprostředkovat jej českým čtenářům. Poslání knihy je dá se říci především osvětové: zaprvé v době zúženého pohledu na československé dějiny jako víceméně český příběh připomenout významný slovenský faktor při budování společného státu a zároveň čelit častému svodu vnímat slovenskou otázku v letech 1918–1938 jako pouhý boj za nenaplněnou autonomii. Přestože Michal Stehlík v pohledu na slovenské události nepřekračuje stín domácí historiografie, jeho kniha může být pochopena jako výzva: inspirovat české historické prostředí k výzkumu slovenských dějin, přimět historiky ke kritickému zhodnocení okamžiků společného soužití, vyhranit se vůči dávno zdomácnělým klišé a spatřovat ve slovenských

dějinách pestrobarevnou plejádu různých příběhů, jejichž protagonisté artikulovali své představy v historicky odlišném kontextu od českého prostředí a na základě specifické politicko-duchovní zkušenosti. Již proto by neměla uniknout pozornosti zejména českých zájemců, a zejména studentů historie, kteří ji jistě uvítají jako základní manuál pro snazší orientaci v tématu.

Je možná na škodu, že Michal Stehlík předkládá čtenáři poměrně stručný popisný text, který nemůže plně vystihnout specifičnost a jedinečnost slovenského prostředí, jež se před ním postupně odkrývá. Domnívám se, že slovenské dějiny v době národního dozrávání by si zasloužily detailnější vhled či polemiku se zažitými stereotypy na české, ale i slovenské straně. Na druhé straně je chvályhodné, že se autor vydal na území, jež je u nás vnímáno jako téměř výlučný pracovní terén slovenských kolegů. V jejich podání českému čtenáři někdy unikají širší okolnosti či souvislosti, které slovenský text *a priori* předpokládá.

Kniha je vítaným doplňkem českých syntéz k dějinám 20. století, které zcela zapomínají, že významnou kapitolu ve společném příběhu Československa sepsali rovněž Slováci. Jejím příjemným obohacením je početná obrazová příloha, která je v historických textech podobného zaměření skutečnou výjimkou. Stehlíkova monografie současně představuje první svazek rozsáhlého edičního projektu nakladatelství Akademia s názvem „První republika“. Již nyní se můžeme těšit na další díly z této řady.

Marek Šmíd